

Верховний
Суд

Касаційний господарський суд

Практичні проблеми банкрутства підприємств, що перебувають у власності чи під управлінням держави

Володимир Погребняк

к.ю.н., суддя – секретар судової палати для розгляду справ про банкрутство Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду

Накопичення в Україні протягом десятиліть рішень національних судів, ухвалених на користь громадян чи підприємств, яким установи чи підприємства, що перебувають у державній власності або контролюються державою, зобов'язані виплатити певні грошові суми, змусило багатьох громадян України звертатися з відповідними скаргами до ЄСПЛ.

У зв'язку з великою кількістю отриманих заяв ЄСПЛ у 2009 році прийняв пілотне рішення у справі «Юрій Миколайович Іванов проти України», зобов'язавши державу Україну вирішити проблему невиконання обов'язкових судових рішень. Оскільки прогресу не було досягнуто, ЄСПЛ у 2017 році ухвалив рішення у справі «Бурмич та інші проти України», яким зобов'язав державу Україну виконати рішення у справі Іванова та знайти довгострокове вирішення проблеми невиконання.

Виконання рішень у справах Іванова та Бурмич передбачає вжиття заходів щодо виявлення недоліків у законодавстві та практиці, які призводять до невиконання, та усунення таких недоліків.

Найбільший розмір заборгованості становлять справи проти державних підприємств, зокрема через мораторії, відкриті провадження у справах про банкрутство.

У рішеннях Комітету міністрів Ради Європи від 3–5 березня 2020 року визначено окрему групу проблем невиконання як неможливість розпочати та завершити провадження у справах про банкрутство стосовно суб'єктів, що перебувають у власності або підконтрольні державі.

Одним з напрямків майбутньої роботи визначено огляд системи відповідальності держави, банкрутства державних підприємств, управління державними підприємствами, мораторії тощо.

Попередньо державні підприємства, щодо яких законодавством України встановлено заборони у процедурі банкрутства, можна розділити на дві групи:

Державні підприємства, щодо яких неможливо відкрити провадження у справі про банкрутство

Державні підприємства, щодо яких допускається відкриття провадження у справі про банкрутство, але неможливо застосувати судові процедури санації та ліквідації

Детальний аналіз законодавчих заборон наведено далі

І. Підприємства, щодо банкрутства яких встановлено заборони, передбачені Кодексом України з процедур банкрутства

Слід зауважити, що від початку положеннями Кодексу України з процедур банкрутства (далі – КУзПБ) не передбачалося встановлення заборон щодо відкриття провадження у справі по банкрутство окремих категорій боржників, навпаки концепція КУзПБ полягає у запровадженні більшої доступності до процедури банкрутства та її ефективності. Однак законодавець поступово наповнює КУзПБ такими заборонами, що повертає до практики, яка існувала під час дії Закону про банкрутство, який містив чимало заборон.

Державне акціонерне товариство "Чорноморнафтогаз"

Прикінцеві та перехідні положення Кодексу доповнено пунктом 1¹ згідно із Законом України від 19.12.2019 № 399-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо продовження заходів, пов'язаних із відновленням діяльності Державного акціонерного товариства «Чорноморнафтогаз»

- Справи про банкрутство щодо Державного акціонерного товариства "Чорноморнафтогаз" до 31 грудня 2022 року не порушуються, а порушені провадження у справах про банкрутство цього товариства підлягають припиненню, крім випадків, якщо ліквідація відбувається за рішенням власника.
- Слід зазначити, що Законом про банкрутство аналогічна заборона була встановлена до 01 січня 2019 року, тобто законодавець фактично її пролонгував.

Теплопостачальні та теплогенеруючі організації та підприємства централізованого водопостачання і водовідведення

Прикінцеві та перехідні положення Кодексу доповнено пунктом 4¹ згідно із Законом України «Про внесення змін до Кодексу України з процедур банкрутства» (направлено на підпис Президенту України)

- На час дії Закону України «Про заходи, спрямовані на врегулювання заборгованості теплопостачальних та теплогенеруючих організацій та підприємств централізованого водопостачання і водовідведення за спожиті енергоносії» господарський суд відмовляє у відкритті провадження у справі про банкрутство, якщо боржника включено до реєстру підприємств, що беруть участь у процедурі врегулювання заборгованості відповідно до зазначеного Закону.
- Слід зазначити, що включення/виключення підприємств до/з реєстру є дискреційним повноваженням центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері житлово-комунального господарства.

II. Підприємства, щодо банкрутства яких встановлено заборони, передбачені спеціальними законами

Державні вугледобувні підприємства

Частина друга статті 1 Закону України від 13.04.2017 № 2021-VIII «Про відновлення платоспроможності державних вугледобувних підприємств»

- Справи про банкрутство державних вугледобувних підприємств до 01 січня 2022 року не порушуються. Провадження у справах про банкрутство державних вугледобувних підприємств, порушені до дня набрання чинності цим Законом, підлягають припиненню, крім випадків, якщо ліквідація відбувається за рішенням власника.
- *Згідно з попередньою редакцією Закону заборона діяла до 01 січня 2019 року, тобто законодавець її пролонгував.*

Державні підприємства трубопровідного транспорту, Національна акціонерна компанія «Нафтогаз України»

Частина десята статті 7 Закону України від 15.05.1996 № 192/96-ВР «Про трубопровідний транспорт»

- Щодо державних підприємств, що провадять діяльність з транспортування магістральними трубопроводами і зберігання у підземних газосховищах, Національної акціонерної компанії "Нафтогаз України", дочірніх та заснованих нею підприємств, а також підприємств, утворених внаслідок реорганізації (злиття, приєднання, поділу, виділення, перетворення) державних підприємств, що провадять діяльність з транспортування магістральними трубопроводами і зберігання у підземних газосховищах, Національної акціонерної компанії "Нафтогаз України", дочірніх та заснованих нею підприємств, не може бути порушено справу про банкрутство.
- *Тобто встановлена заборона має безстроковий характер на час дії Закону.*

Підприємства паливно-енергетичного комплексу

Пункт 3.7 статті 3 Закону України від 23.06.2005 № 2711-IV «Про заходи, спрямовані на забезпечення сталого функціонування підприємств паливно-енергетичного комплексу»

- Внесення підприємства паливно-енергетичного комплексу до Реєстру підприємств паливно-енергетичного комплексу, які беруть участь у процедурі погашення заборгованості, є підставою для повернення господарським судом без розгляду заяви про порушення провадження у справі про банкрутство.
- *Слід зазначити, що включення/виключення підприємств до/з Реєстру є дискреційним повноваженням центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики в паливно-енергетичному комплексі.*

III. Підприємства, щодо банкрутства яких встановлені заборони, пов'язані з їх приватизацією

Вугледобувні підприємства

Стаття 13 Закону України від 12.04.2012 № 4650-VI «Про особливості приватизації вугледобувних підприємств»

- З метою недопущення банкрутства вугледобувних підприємств і збереження сировинної бази металургійного та енергетичного комплексів **з моменту прийняття рішення про приватизацію підприємства до моменту завершення приватизації** встановлюються мораторій на застосування процедури примусової реалізації майна об'єктів приватизації шляхом зупинення виконавчого провадження та мораторій на порушення справ про банкрутство вугледобувних підприємств.
- **На строк до трьох років з моменту завершення приватизації** встановлюються мораторій на застосування процедури примусової реалізації майна об'єктів приватизації шляхом зупинення виконавчого провадження та мораторій на порушення справ про банкрутство вугледобувних підприємств, які поширюються лише **на борги, що утворилися на момент завершення приватизації**.

Державні підприємства та/або господарські товариства, більше ніж 50 відсотків акцій (часток) яких прямо чи опосередковано належать державі

Частина п'ята статті 12 Закону України від 18.01.2018 № 2269-VIII «Про приватизацію державного і комунального майна»

- Справи про банкрутство боржників, якими є державні підприємства та/або господарські товариства, більше ніж 50 відсотків акцій (часток) яких прямо чи опосередковано належать державі, **щодо яких прийнято рішення про приватизацію, не порушуються до її завершення**. Провадження у справах про банкрутство таких підприємств / господарських товариств, щодо яких прийнято рішення про приватизацію, підлягає припиненню, **крім тих, що ліквідуються за рішенням власника**.
- Справи про банкрутство підприємств / господарських товариств, щодо яких прийнято рішення про завершення приватизації, не можуть порушуватися **протягом одного року з дня завершення приватизації з підстав, що виникли до завершення приватизації**.

IV. Підприємства, щодо яких встановлено заборони застосування судових процедур санації та ліквідації

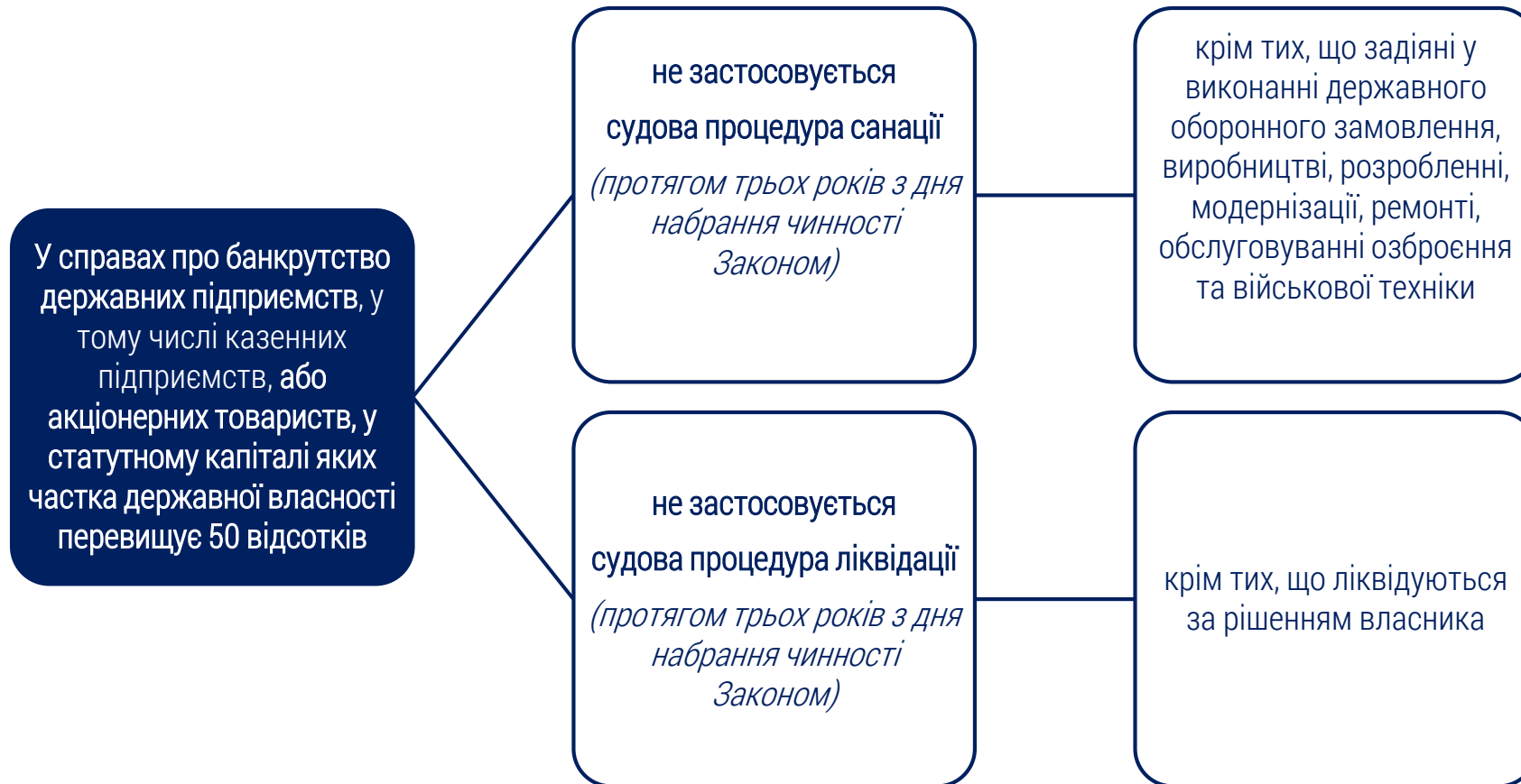
Державні підприємства, які відповідно до закону не підлягають приватизації

Частина третя статті 214 Господарського кодексу України

- До державних підприємств, які відповідно до закону не підлягають приватизації, процедури щодо неплатоспроможних боржників застосовуються в частині санації чи ліквідації лише після виключення їх у встановленому порядку з переліку об'єктів, що не підлягають приватизації.
- *Слід зауважити, що Закон України «Про перелік об'єктів права державної власності, що не підлягають приватизації» втратив чинність у зв'язку з прийняттям Закону України від 02.10.2019 № 145-IX.*
- *Проте положеннями статті 4 Закону України «Про приватизацію державного і комунального майна», якою врегульовано питання стосовно того, чи підлягають відповідні об'єкти державної власності приватизації, передбачено, що об'єкти державної власності, визначені частиною другою цієї статті, не підлягають приватизації незалежно від їх включення до Переліку об'єктів права державної власності, що не підлягають приватизації, який затверджується Верховною Радою України.*

Більш того, Законом України від 02.10.2019 № 145-IX запроваджено заборону застосовувати протягом трьох років судові процедури санації та ліквідації практично до всіх державних підприємств та акціонерних товариств, у статутному капіталі яких частка державної власності перевищує 50 відсотків

(пункт 2 розділу III Закону України від 02.10.2019 № 145-IX «Про визнання таким, що втратив чинність, Закону України «Про перелік об'єктів права державної власності, що не підлягають приватизації»)

V. Судова практика застосування спеціального законодавства у справах про банкрутство державних підприємств, що перебувають у власності чи під управлінням держави

У справі про банкрутство ДП «Червоненський завод продтоварів» Верховний Суд, керуючись нормами Закону України «Про перелік об'єктів права державної власності, що не підлягають приватизації», взявши до уваги неможливість застосування щодо боржника процедур санації чи ліквідації, тривалість чинного мораторію, що унеможливорює задоволення вимог конкурсних кредиторів боржника, задля забезпечення принципів розгляду справи упродовж розумного строку незалежним та безстороннім судом і гарантування правової певності кредиторів, вимоги яких визнані судом, але не можуть бути задоволені через дію мораторію у справі про банкрутство, визнав правомірним закриття провадження у справі про банкрутство (постанова від 10.12.2019 у справі № 906/1290/15)

У справі про банкрутство ДП «Генічеський виноробний завод» з огляду на встановлені законодавством обмеження в застосуванні щодо боржника процедур санації чи ліквідації, тривалість його перебування на стадії розпорядження майном, ненадання органом управління майном боржника – Міністерством аграрної політики та продовольства України свого бачення перспективи продовження процедури банкрутства, реальних шляхів укладення будь-якої мирової угоди та погашення кредиторської заборгованості, Верховний Суд визнав правомірним закриття провадження у справі (постанова від 12.12.2019 у справі № 923/382/14)

З аналогічних мотивів виходив Верховний Суд, залишаючи в силі судові рішення про закриття провадження, у тому числі у справах про банкрутство:

ДП «Луцький комбінат хлібопродуктів № 2» (постанова від 21.05.2019 № 903/123/15)

ДП «Івашківський спиртозавод» (постанова від 23.04.2019 у справі № Б-19/30-06)

Крім того, слід зазначити, що у зв'язку з прийняттям компетентним органом рішення про приватизацію державних підприємств – боржників господарські суди закрили провадження у справах про банкрутство ДП «Дніпровський електровозобудівний завод», ВАТ «Херсонський бавовняний комбінат»

Рекомендації щодо можливих шляхів вирішення проблемних питань у провадженнях у справах про банкрутство підприємств, що перебувають у власності чи під управлінням держави

- На рівні органів судової влади (ВС, ВРП, ДСА, РСУ):
- внести зміни до Загального класифікатора спеціалізацій суддів та категорій справ, передбачивши окремо категорію справ, пов'язаних із судовим контролем за виконанням судових рішень;
- закінчити розробку та впровадити ЄСІТС, передбачивши можливість збирання, зберігання, обробку статистичної інформації, формування в автоматизованому режимі статистичної звітності, зокрема за показниками загальної кількості справ про банкрутство підприємств, що перебувають у власності чи під управлінням держави, розміру заявлених і задоволених/незадоволених кредиторських вимог, у тому числі тих, що підтверджені остаточними судовими рішеннями тощо;
- передбачити можливість обміну інформацією в автоматизованому режимі з іншими державними реєстрами;
- продовжити моніторинг справ про банкрутство підприємств, що перебувають у власності чи під управлінням держави, забезпечити сталість та єдність судової практики у межах повноважень, визначених Законом України «Про судоустрій і статус суддів».

Рекомендації щодо можливих шляхів вирішення проблемних питань у провадженнях у справах про банкрутство підприємств, що перебувають у власності чи під управлінням держави (продовження)

- На рівні органів виконавчої влади (КМУ, Мін'юст, ФДМУ, профільні міністерства):
- задля запобігання банкрутству державних підприємств та підприємств, у статутному капіталі яких частка державної власності перевищує 50 відсотків, передбачити реальні, а не декларативні процедури досудової санації таких підприємств, чіткі критерії, з настанням яких має розпочатися процедура досудової санації (зробити механізм досудової санації обов'язковим);
- напрацювати ефективний механізм:
 - контролю за виконанням зобов'язання відповідних органів, уповноважених управляти державним майном своєчасно вживати заходи для запобігання банкрутству таких підприємств (частина перша статті 4 КУзПБ);
 - контролю за виконанням керівником підприємства зобов'язань своєчасного надсилання відомостей про наявність ознак банкрутства (частина друга статті 4 КУзПБ) та звернення до господарського суду із заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство у разі загрози неплатоспроможності (частина шоста статті 34 КУзПБ);
 - застосування поруки (частина п'ята статті 96 КУзПБ);
- подати на розгляд ВРУ комплексні зміни до галузевого законодавства, гармонізовані з чинними законами і з собою;
- запровадити перелік підприємств, які в будь-якому разі не підлягатимуть приватизації.

• На рівні законодавчої влади (ВРУ)

- Виконати вимоги законодавчої техніки щодо усунення колізій у раніше прийнятих законах з пізніше прийнятими, враховуючи при цьому необхідність дотримання стратегічної мети обов'язковості судових рішень.
- На основі перегляду пріоритетів державної політики в економічній, виробничій та інших сферах розглянути доцільність повного або часткового скасування встановлених заборон щодо банкрутства державних підприємств та підприємств, у статутному капіталі яких частка державної власності перевищує 50 відсотків, або виокремлення конкретних категорій підприємств, які підпадатимуть під дію встановлених заборон.
- У разі якщо буде вирішено не скасовувати передбачені заборони, доцільно розглянути можливість встановлення:
 - обов'язкового періодичного підтвердження доцільності включення відповідних підприємств до реєстрів підприємств, які беруть участь у процедурі погашення заборгованості, передбачених законами України «Про заходи, спрямовані на врегулювання заборгованості теплопостачальних та теплогенеруючих організацій та підприємств централізованого водопостачання і водовідведення за спожиті енергоносії» та «Про заходи, спрямовані на забезпечення сталого функціонування підприємств паливно-енергетичного комплексу»;
 - строків проведення передприватизаційних заходів та прийняття рішення про завершення приватизації або скасування рішення про приватизацію;
 - умов, за яких власник зобов'язаний прийняти рішення про ліквідацію державного підприємства.
- Крім того, необхідно створити ефективну систему виконання остаточних судових рішень, ухвалених проти підприємств, щодо яких встановлено заборони банкрутства.
- Статтю 51 КУзПБ доповнити положеннями щодо строків погодження плану санації органом, уповноваженим управляти державним майном та передбачити правові наслідки за ухилення від вчинення таких дій.

ДЯКУЮ ЗА УВАГУ!